

*Тетяна Олексіївна Чепульченко,
доцент кафедри публічного права
факультету соціології і права
ННТУ «КПІ» ім. Ігоря Сікорського,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0000-0001-5655-2638*

ПРАВА ЛЮДИНИ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. В умовах розбудови громадянського суспільства та правової держави програмно-визначальним для усього подальшого суспільного розвитку є утвердження цінності категорії «права людини». Адже стосунки всередині суспільства мають формуватися на основі усвідомлення невід'ємності і неспростовності природних прав людини. На них має спиратися позитивне законодавство держави. Вони є запорукою ефективності усієї системи соціальних відносин, що існують у суспільстві та мають відповідний механізм свого забезпечення у правовій, демократичній державі.

Становлення і розвиток прав людини завжди супроводжувався боротьбою доктрин і традицій, що характерні для певної країни. І, як наголошують українські вчені, саме на основі поєднання природної і позитивістської концепцій прав людини і стало можливим закріплення фундаментальних свобод у конституціях демократичних держав [20, с. 87].

Зокрема, Основний Закон нашої держави, яка конституційно заявила про себе як про правову і демократичну, містить положення, згідно з яким людина визнається найвищою соціальною цінністю.

Серед найпоширеніших демократичних цінностей називають також справедливість, рівність, свободу, людську гідність, природні невід'ємні права людини, практичну розумність, здоровий глузд тощо. Ідеї свободи, рівності та справедливості є фундаментальними ідеями-принципами для права. Задекларовані як основні постулати кожної правової системи, вони набувають специфічного змістовного забарвлення не лише в різні історичні епохи [4, с. 171], а й є вельми актуальним для сучасного демократичного розвитку нашої держави.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій. Проблема прав людини займає гідне місце у науковій правовій доктрині. Зокрема, питання прав і свобод особи, правового статусу людини та громадянина та інші, досліджувалися у роботах радянських і сучасних українських вчених – С. Алексєєва, М. Вітрука, Б. Габрічидзе, В. Євінтова, Р. Калюжного, М. Козюбри, В. Колісника, А. Колодія, В. Копейчикова, С. Лисенкова, Л. Макаренка, М. Матузова, В. Нерсисянца, Н. Оніщенко, В. Погорілка, П. Рабіновича, О. Скакун, М. Цвіка, В. Шаповала та ін. Втім, незважаючи на значні здобутки вчених у даній сфері, а також на існування системи актів національного законодавства з питань захисту прав людини, комплексу актів міжнародного права, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, потребують вирішення й удосконалення чисельні питання.

Мета статті. З огляду на зазначене, метою даної статті є охарактеризувати розуміння та зміст прав людини в умовах демократичного розвитку.

Основні результати дослідження. Вітчизняна академік Н. Оніщенко пише про так зване демократичне право, тобто право, яке передусім є виразником інтересів народу або принаймні його більшої частини; виражає інтереси відповідних соціумів, захищає права, свободи та законні інтереси представників цих соціумів. Демократичне право має бути взірцем свободи, зосередженням справедливості, гарантом рівності прав на самореалізацію, захистом від агресії держави. Цінність такого права обумовлена його здатністю бути метою і засобом для задоволення соціально-справедливих потреб індивідів і суспільства, утверджуючи справедливі й гуманні засади у взаємовідносинах особи і влади, держави і суспільства. Тобто сутність демократичного права, на переконання Н. Оніщенко, полягає у тому, що воно повинно слугувати інтересам людини [15, с. 141–142, 147].

Отже, основою демократичних цінностей можна назвати права і свободи людини, які становлять невід'ємний компонент права (законодавства).

Закон має бути правовим. Він не є таким, якщо суперечить фундаментальним правам людини: не відображає природно-правових засад; не відповідає загальноновизнаним міжнародно-правовим

принципам і нормам про права людини і громадянина; прийнятий нелегітимним органом державної влади тощо [7, с. 92].

У літературі наголошується, що демократією є передусім система ретельно підготовлених і суворо дотримуваних законів, що регламентують усі сфери життя держави, гарантують права й обов'язки громадян [17, с. 36].

Отже, розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави неможливі без утвердження прав і свобод людини. Існування прав і свобод людини ставить на порядок денний питання про їх гарантування, що виступає своєрідним зовнішнім методом обмеження влади, яка завжди прагне до саморозширення і посилення своєї присутності в усіх сферах життя людства.

За нормальної взаємодії влади і права, що цілком природно за умов демократичного суспільства і державного ладу, відбувається їх взаємне «притирання» і, більше того, взаємне збагачення. Саме тоді набувають реального значення положення і формули про «правову державу», «верховенство права», «панування права» [13, с. 69–70].

Водночас, реалізація ідеологеми «демократія – влада народу» без врахування конкретних умов країн із перехідною економікою, до якої, зокрема, належить Україна, призводить до порушення тих самих прав, захищати які вона покликана. Традиційні для західних країн механізми контролю за владою з боку суспільства шляхом виборів до органів держави раз на 4 або 5 років не спрацювали у країні, де був відсутній той самий середній клас. Держава вийшла з-під контролю суспільства та почала в особі своїх посадовців зловживати власними повноваженнями. З цього випливає висновок, що потрібні нові інституційні механізми здійснення контролю за владою у перехідних країнах.

О. Богиніч також пропонує для посилення контролю за діяльністю органів держави введення щорічного звітування вищих посадових осіб держави (президента, депутатів, інших осіб, що обираються громадою) щодо виконання своїх обов'язків. У випадку негативної оцінки з боку громадськості такі посадові особи повинні піти у відставку (у випадку скоєння правопорушень – притягатися до відповідальності). Слід розглядати порушення передвиборчої програми ними як шахрайство, що повинно мати своїм наслідком настання для останніх юридичної відповідальності. Для підвищення відповідальності посадових осіб можливим є укладення контракту між ними та громадянським суспільством на виконання державних функцій, встановлення їм заробітної плати роботодавцем, яким є суспільство [2, с. 221–222].

Зазначене, на нашу думку, дійсно сприяло б утвердженню принципу рівності як демократичної цінності, що збалансувала б відносини між державною владою і суспільством.

В. Кульченко охарактеризовує реальний стан української державності як авторитарний. У ньому присутні елементи демократизму, як-то: автономія особи й суспільства від влади в неполітичних сферах, існує недержавний сектор економіки, формальний розподіл гілок влади, багатопартійність та система виборів. Однак, домінування виконавчої влади, зрощення державного апарату з апаратом правлячої партії, переважання силових методів управління, відсутність реальної сили громадських організацій в значно гірший бік відрізняють українську державу від правових демократичних держав. Країна перебуває у хиткому стані, коли можливий її перехід як до демократії, так і до тоталітаризму [10, с. 10].

Як справедливо наголошується у науковій літературі, «політичний режим є демократичним тільки в разі, якщо він представляє інтереси широких верств населення. Політична еліта повинна правити в інтересах більшості суспільства, а не для вигоди привілейованої меншості. Демократія виходить з цінності кожної людини, тому прагне до створення цивілізованих умов життя для всіх громадян незалежно від багатства і таланту» [21].

Що ж ми вкладаємо у розуміння прав людини, яким є їх зміст у цивілізованому демократичному суспільстві?

Права людини – універсальна категорія, що походить із самої природи людини та її можливості користуватися елементарними, найбільш важливими благами та умовами безпечного, вільного існування особистості в суспільстві.

Важливим поштовхом у розвитку розуміння змісту прав людини стало ХХ ст., коли в 1942 році 26 держав-союзниць у Декларації Організації Об'єднаних Націй виразили своє тверде переконання в тому, «що повна перемога над ворогами є дуже важливою для захисту життя, свободи, незалежності та релігійної свободи, а також для забезпечення прав людини і справедливості як на власній території, так і на інших територіях. Поняття прав людини значно збагатилося і було детально

розроблене з прийняттям Загальної декларації прав людини 1948 р., Європейської конвенції про захист прав і основних свобод 1950 р., Міжнародних пактів 1966 р. та інших міжнародних актів в галузі прав людини.

У п. 3 ст. 1 Статуту ООН було проголошено, що «одним із завдань Організації Об'єднаних Націй є здійснення спільної діяльності держав – членів Організації, спрямованої на те, щоб права людини дотримувалися і поважалися усіма, незалежно від раси, статі, мови та релігії. Відповідно до цього положення Україна як один із засновників ООН взяла на себе зобов'язання діяти самостійно або разом з іншими державами для досягнення загальної поваги до прав людини та їх реалізації» [6, с. 23].

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року закріплено перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Отже, природно-правова доктрина обумовила в якості основоположних принципів свободу та невід'ємність, невідчужуваність прав людини, які належать їй від народження. Визначаються орієнтири у взаємовідносинах держави і людини – свобода, рівність, верховенство права, універсальність прав людини, взаємність відповідальності.

У правовій науці обґрунтовується позиція, відповідно до якої інститут прав і свобод людини і громадянина, що міститься в Конституції, базується на поєднанні природно-правових і позитивістських підходів. Природне право як основа норм і принципів загальноновизнаних прав людини включає ідеали свободи, справедливості, рівності усіх перед законом, визнання народу як єдиного джерела влади [3, с. 142-143]. Застосовуючи природно-правовий підхід, пише А. Саїдов, Конституція визнає автономію особистості, її право на невтручання в сферу окресленої правом свободи особистості, ставить заслін всевладдю держави і його зазіханням на розвиток свободи та індивідуальності особи [19, с. 15].

При позитивістському підході Конституція закріплює засновані державою права і свободи переважно у соціально-економічній та культурній сферах і містить позитивне закріплення широкого переліку прав і свобод, визначає систему гарантій та механізмів їх захисту [3, с. 143]. «Подібне поєднання двох протидіючих доктрин позитивно позначилося на концепції Конституції. Час довів, що кожна з цих концепцій окремо не здатна привести до створення таких моделей суспільного розвитку, які задовольняли б глобальні цілі людського життя, таким, як свобода особистості і соціальна справедливість, духовний і матеріальний добробут для всіх індивідуальних і колективних суб'єктів» [12, с. 254].

Підтвердженням такого поєднання двох доктрин є стаття 21 Конституції України, яка відображає природно-правову концепцію прав людини: «права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними».

Ще з прийняттям Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року, в преамбулі якої наголошується на необхідності всебічного забезпечення прав і свобод людини, в Україні почався процес переорієнтації правової системи щодо вирішення проблеми прав людини і громадянина як найвищої соціальної цінності. Своє логічне завершення цей процес отримав з прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р., яка встановила новий конституційний статус людини і громадянина на основі сучасної ліберальної концепції прав людини у відповідності із визнаними світовим співтовариством стандартами в галузі прав людини. Її принципова відмінність від старих радянських підходів до визначення конституційного статусу полягає:

по-перше, у відмові від класового підходу при закріпленні правового статусу особи;

по-друге, у визнанні суб'єктом прав і свобод людини і громадянина. Поняття «права людини» і «права громадянина» не є тотожними, оскільки відображають різні аспекти статусу особи. Людина як член громадянського суспільства є суб'єктом прав, що випливають із природного права. Ці права притаманні всім людям від народження, вони не обумовлені належністю до громадянства певної держави і не залежать від того, визнає їх держава чи ні. Права громадянина, тобто індивіда як члена політично організованого суспільства, випливають з позитивного права, закріплюються за особою в силу її належності до громадянства певної держави;

по-третє, у визнанні суб'єктом прав і свобод індивідуально кожну конкретну людину і громадянина, у відмові від пріоритету інтересів колективного суб'єкта, але його визнання не може призводити до ігнорування індивідуальних прав і свобод кожної людини;

по-четверте, у відмові від пріоритету інтересів держави над інтересами особи [9, с. 63].

У контексті даних визначень слід згадати, що із поваленням тоталітарного режиму часів комунізму, у Конституції України було закладено нову, принципово відмінну від Конституції колишнього Радянського Союзу 1977 р. і, відповідно, Конституції УРСР 1978 р., концепцію прав людини. Як зазначає професор М. Козюбра, «Конституція рішуче відходить від так званого патерналістського розуміння її прав, згідно з яким свої права людина отримує від держави. Як підтверджує світовий та й наш власний досвід, таке розуміння природи прав людини (прикрите нерідко зовні респектабельною фразеологією) – це те «теоретичне підґрунтя», на якому тримались і намагаються триматися нині всі тоталітарні режими з їх синдромом державної непогрішності та монополією на все і вся, включаючи права людини» [8, с. 3].

Із сучасної концепції прав людини впливають також інші надзвичайно важливі положення Основного Закону, які не були приманні конституціям радянського режиму: про невідчужуваність і непорушність прав і свобод людини (ст. 21), про те, що конституційні права і свободи не можуть бути скасовані (ст. 22), про їх рівність для всіх громадян (ст. 24). Це означає, що держава не може позбавити людей їх іманентних властивостей, які б мотиви вона при цьому не висувала. Щонайбільше, державі дозволяється обмежити певні права для окремих людей чи їх об'єднань і лише з метою забезпечення національної безпеки, запобігання злочинам, охорони здоров'я, захисту прав інших людей та за наявності умов, визначених Конституцією і законами. Будь-які обмеження прав за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками не допускаються (ст. 24).

Отже, втілюється у життя нова концепція взаємовідносин української держави і особи з пріоритетом останньої, адже категорія прав людини діє виключно у стосунках між людиною і владою. І в цьому закладено принципи демократії. Права людини – це межі влади. Вони визначають ту сферу життєдіяльності людини, в яку влада (держава) не може втручатись, і ті обов'язки, які має держава щодо людини. Стосунки між людиною і владою передбачають особливий характер: «...Концепція прав людини ґрунтується на трьох положеннях: по-перше, кожна влада обмежена; по-друге, кожна людина має свій автономний світ, втручатися в який не може жодна сила; по-третє, кожна людина захищаючи свої права, може висунути претензії до держави» [11, с. 227-233].

Зокрема, Н. Оніщенко визначає поняття прав людини саме у розрізі передусім обов'язків, а не прав. Так, вчена пише, що «права людини – це формально визначені у відповідний спосіб зафіксовані обов'язки держави» [16, с. 14].

Українська правники, також аналізуючи саме такий аспект, наголошують на тому, що «у особи по відношенню до держави є права, а на державі лежать обов'язки по відношенню до особи, громадянина. Закріплюючи в праві міру свободи, держава в цих же межах самообмежується у власних рішеннях і діях, бере на себе зобов'язання забезпечити справедливість у відносинах з кожною особою. З огляду на це зазначається, що права і свободи людини – це її соціальні можливості в різних сферах життя: економічній, політичній, соціальній, культурній, особистій. Їх обсяг свідчить про рівень демократизму громадянського суспільства» [5, с. 12-13].

Втім, варто зважати й на іншу сторону питання, що може призвести до применшення значення державних органів та їх державно-владних функцій. Тому, як зауважує С. Бобровник, «обмеження влади правами людини не повинно призводити усе ж до зменшення ролі держави як у сфері надання цим правам законодавчої форми, так і у сфері охорони цих прав та свобод» [1, с. 70]. Тобто має бути законодавчо визначений баланс взаємовідносин «особа-держава», при якому пріоритетом є інтереси особи, які збалансовані її обов'язками.

Обмеження влади правами людини не повинно призводити усе ж до зменшення ролі держави як у сфері надання цим правам законодавчої форми, так і у сфері охорони цих прав та свобод [1, с. 70].

Отже, «держава визнає автономію особи щодо себе, захищає, охороняє від свавілля права людини, які стають ядром усієї правової системи. Закони та інші нормативні акти, які видає держава, узгоджуються з правами людини, підпорядковані принципу їх непорушності. Саме тому непорушність прав людини, її честі й гідності, її інтересів, їх охорона і гарантування – один із принципів правової держави» [18, с. 97].

Для правової держави характерною є кардинальна зміна відносин між нею та особою, громадянином. Зміст цього принципу охоплює такі складові: «непорушність прав і свобод людини, широка система їх гарантій, соціально-правова захищеність особи, усіх її цінностей, реальність судового

захисту прав та інтересів людини. Тільки держава, яка здатна максимальною мірою реалізувати завдання захисту прав людини і зробити це своєю основною функцією, може називатися правою» [20, с. 112].

Останнім часом прийнято чимало законодавчих актів, що створюють основи для подальшого розвитку нашої держави як демократичної, правової. В Конституції України одержали закріплення найважливіші принципи конституційного ладу України. Зроблено кроки у бік панування права і поділу влади, гарантування природних прав людини [14, с. 18].

Висновки. Отже, дослідження категорії прав людини через призму аналізу наукових концепцій, їх розвитку та впливу на сучасне законодавство, зокрема, з метою удосконалення механізмів захисту прав людини, дозволило зробити такі висновки.

Права людини мають універсальний та динамічний характер. Вони діють в усіх сферах життєдіяльності суспільства, є невідчужуваними і поширюються на кожну людину без винятку, повинні гарантуватись в будь-якій країні. На сучасному етапі права людини привертають усе більше та більше уваги в установах ООН, а також НБСЄ та Ради Європи. Розвиток зв'язків між державами та народами привели до того, що на зміст прав і свобод стали впливати різні міжнародні фактори. Досвід та ідеї, що поширювалися в одній державі, стали використовуватися й іншими державами і складала основу розвитку демократичних держав.

Сьогодні визначаються орієнтири у взаємовідносинах держави і людини – свобода, рівність, верховенство права, універсальність прав людини. І на цих засадах, принципах, окрім закріплених за людиною фактичним обсягом прав і обов'язків, здійснюється користування цими правами і свободами. Українське громадянське суспільство повинно отримати можливість розвиватися незалежно від державних процесів, спираючись на власний потенціал. Людина, як його складова, має усвідомити себе як мету й найвищу соціальну цінність. У даному контексті зростає роль демократичної, правової держави і громадянського суспільства щодо забезпечення прав людини, її честі, гідності та природного суверенітету.

Список використаних джерел

1. *Бобровник С. В.* Права людини та сучасна держава: шляхи узгодження взаємодії // *Правова держава*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. Вип. 18. С. 60-72.
2. *Богінч О. Л.* Принцип рівності : міфологеми правосвідомості та реалії правового життя (досвід України) // *Принцип рівності у праві: теорія і практика : монографія / за заг. ред. Н. М. Оніщенко*. Київ : Юридична думка, 2014. С. 206–223.
3. *Гоцуляк В. В.* Теоретико-правовые проблемы конституционного и уставного законодательства субъектов Российской Федерации. Москва : Янус-К, 2000. 334 с.
4. *Дубровский Д. И.* Проблема идеального. Москва : Юрид. лит., 1983. 316 с.
5. *Зайчук О. В., Журавський В. С.* Правова держава, громадянське суспільство, особа: сучасні виміри та трансформації // *Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / за заг. ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука*. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 6-45.
6. *Ісакович С.* Механізм діяльності ООН щодо захисту прав людини // *Український часопис прав людини*. 1994. № 1. С. 19-29.
7. *Козюбра М. І.* Правовий закон: проблема критеріїв // *Вісник Академії правових наук України*. № 2 (33) – № 3 (34). Харків : Право, 2003.
8. *Козюбра М. І.* Права і свободи людини і громадянина у новій Конституції України // *Адвокат*. № 2. 1996. С. 2-21.
9. *Кравченко В. В.* Конституційне право України : навч. посібник. Ч. 1. Київ : Атіка, 1998. 88 с.
10. *Кульченко В. І.* Історико-філософська реконструкція концепції природного права в контексті аналізу перехідних суспільств: автореф. ... канд. філос. наук. Київ, 2004. 24 с.
11. *Львова О. Л.* Людина як найвища соціальна цінність (через призму християнського світогляду та реальності) // *Альманах права: Правовий світогляд: людина і право*. Вип. 5. Київ : Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 227-233.
12. *Мальцев В. Г.* Понимание права: подходы и проблемы. Москва : Прометей, 1999. 419 с.
13. *Мохонько А. В.* Правові та політичні норми в системі соціального регулювання (теоретико-правові аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Київ, 2012. 203 с.
14. *Оніщенко Н. М.* Гармонізація правової системи України: основні напрями та тенденції // *Юридична газета*. № 18 (78). 2006. 28 вересня. С. 13-19.

15. *Онiщенко Н. М.* До питання про демократичний правовий розвиток (деякі теоретичні узагальнення) // *Право України*. 2013. № 8. С. 141–147.
16. *Онiщенко Н. М.* Правова доктрина, юридична наука та захист прав людини (коефіцієнт корисної дії) // *Альманах права. Роль правової доктрини у забезпеченні прав людини*. Вип. 11. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2020. С. 11–15.
17. *Полякова Т. М.* Право и политика. Спецкурс для студентов гуманитарных вузов : учебно-метод. пособие. Майкоп : Изд-во Адыгейского гос. ун-та, 2001. 99 с.
18. *Політична культура демократичного суспільства: стан і перспективи в Україні* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26–27 лютого 1998 р. Київ : Гнозис, 1998. 226 с.
19. *Саидов А. Х.* Общепризнанные права человека : учебное пособие / Под ред. И. И. Лукашука. Москва : МЗ Пресс, 2002. 268 с.
20. *Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онiщенко*. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
21. *Швець В.* Особливості становлення демократії та впровадження демократичних цінностей в Україні і світі // *Віче*. 2010. № 17. URL: <http://www.viche.info/journal/2183/>

References

1. *Bobrovnyk S. V.* Prava liudyny ta suchasna derzhava: shliakhy uzgodzhennia vzaïmodii // *Pravova derzhava*. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2007. Vyp. 18. S. 60–72.
2. *Bohynych O. L.* Pryntsyv rïvnosti : mifolohemy pravosvidomosti ta realii pravovoho zhyttia (dosvid Ukrainy) // *Pryntsyv rïvnosti u pravi: teoriia i praktyka : monohrafiia / za zah. red. N. M. Onishchenko*. Kyiv : Yurydychna dumka, 2014. S. 206–223.
3. *Hoshuliak V. V.* Teoretyko-pravovyye problemy konstitutsyonnoho y ustavnoho zakonodatelstva sub'ëktov Rossyiskoi Federatsyy. Moskva : Yanus-K, 2000. 334 s.
4. *Dubrovskiy D. Y.* Problema ydealnogo. Moskva : Yuryd. lyt., 1983. 316 s.
5. *Zaichuk O. V., Zhuravskiy V. S.* Pravova derzhava, hromadianske suspilstvo, osoba: suchasni vymiry ta transformatsii // *Problemy realizatsii prav i svobody liudyny ta hromadianyna v Ukraini / za zah. red. N. M. Onishchenko, O. V. Zaichuka*. Kyiv : Yuryd. dumka, 2007. S. 6–45.
6. *Isakovych S.* Mekhanizm diïalnosti OON shchodo zakhystu prav liudyny // *Ukrainskyi chasopys prav liudyny*. 1994. № 1. S. 19–29.
7. *Koziubra M. I.* Pravovyi zakon: problema kryteriiv // *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 2 (33) - № 3 (34). Kharkiv : Pravo, 2003.
8. *Koziubra M. I.* Prava i svobody liudyny i hromadianyna u novii Konstytutsii Ukrainy // *Advokat*. № 2. 1996. S. 2–21.
9. *Kravchenko V. V.* Konstytutsiïne pravo Ukrainy : navch. posibnyk. Ch. 1. Kyiv : Atika, 1998. 88 s.
10. *Kulenko V. I.* Istoryko-filosofska rekonstruktsiia kontseptsii pryrodnoho prava v konteksti analizu perekhidnykh suspilstva : avtoref. ... kand. filos. nauk. Kyiv, 2004. 24 s.
11. *Lvova O. L.* Liudyna yak naivysshcha sotsialna tsinnist (cherez pryzmu khrystyianskoho svitohliadu ta realnosti) // *Almanakh prava: Pravovyi svitohliad: liudyna i pravo*. Vyp. 5. Kyiv : In-t derzh. i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2014. S. 227–233.
12. *Maltsev V. H.* Ponymanye prava: podkhody y problemy. Moskva : Prometei, 1999. 419 s.
13. *Mokhonko A. V.* Pravovi ta politychni normy v systemi sotsialnoho rehuliuвання (teoretyko-pravovi aspekty) : dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.01. Kyiv, 2012. 203 s.
14. *Onishchenko N. M.* Harmonizatsiia pravovoi systemy Ukrainy: osnovni napriamy ta tendentsii // *Yurydychna hazeta*. № 18 (78). 2006. 28 veresnia. S. 13–19.
15. *Onishchenko N. M.* Do pyttannya pro demokratychnyi pravovyi rozvytok (deiaki teoretychni uzahalnennia) // *Pravo Ukrainy*. 2013. № 8. S. 141–147.
16. *Onishchenko N. M.* Pravova doktryna, yurydychna nauka ta zakhyst prav liudyny (koeffitsient korysnoi diï) // *Almanakh prava. Rol pravovoi doktryny u zabezpechenni prav liudyny*. Vyp. 11. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2020. S. 11–15.
17. *Poliakova T. M.* Pravo y polytyka. Spetskurs dlia studentov humanitarnykh vuzov : uchebno-metod. posobyie. Maikop : Yzd-vo Aдыгейского gos. un-ta, 2001. 99 s.
18. *Politychna kultura demokratychnoho suspilstva: stan i perspektyvy v Ukraini* : Materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii, 26–27 liutoho 1998 r. Kyiv : Hnozy, 1998. 226 s.
19. *Saydov A. Kh.* Obshchepryznannyye prava cheloveka : uchebnoe posobyie / Pod red. Y. Y. Lukashuka. Moskva : MZ Press, 2002. 268 s.
20. *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs: pidruchnyk / za zah. red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko*. Kyiv : Yurinkom Inter, 2006. 688 s.
21. *Shvets V.* Osoblyvosti stanovlennia demokratii ta vprovadzhenia demokratychnykh tsinnosti v Ukraini i sviti // *Viche*. 2010. № 17. URL: <http://www.viche.info/journal/2183>

Чепульченко Т. О. Права людини у демократичному суспільстві

Основний Закон нашої держави, яка конституційно заявила про себе як про правову і демократичну, містить положення, згідно з яким людина визнається найвищою соціальною цінністю. З огляду на це у статті характеризується розуміння та зміст прав людини в умовах демократичного розвитку.

Зазначається, що основою демократичних цінностей є права і свободи людини, які становлять невід'ємний компонент права і законодавства. Закон має бути правовим. Він не є таким, якщо суперечить фундаментальним правам людини: не відображає природно-правових засад; не відповідає загальновизнаним міжнародно-правовим принципам і нормам про права людини і громадянина та ін. Ці аспекти характеризують зміст прав людини у демократичній державі. Політичний режим буде демократичним тільки в разі, якщо він представляє інтереси широких верств населення.

Як висновок підкреслюється теза, що права людини – це універсальна категорія, що походить із самої природи людини та її можливості користуватися елементарними, найбільш важливими благами та умовами безпечного, вільного існування особистості в суспільстві.

Ключові слова: влада, демократія, демократичні цінності, закон, верховенство права, права і свободи людини.

Chepurchenko T. O. Human rights in a democratic society

The basic law of our state, which has constitutionally declared itself to be legal and democratic, contains a provision according to which a person is recognized as the highest social value. In view of this, the article characterizes the understanding and content of human rights in a democratic development.

It is noted that democratic values are based on human rights and freedoms, which are an integral part of law and legislation.

The law must be legal. It is not so if it contradicts fundamental human rights: it does not reflect natural and legal principles; does not comply with generally accepted international legal principles and norms on human and civil rights, etc. These aspects characterize the content of human rights in a democracy.

It is emphasized that democracy is first of all a system of carefully prepared and strictly observed laws that regulate all spheres of life of the state, guarantee the rights and responsibilities of citizens. Therefore, the development and strengthening of a democratic, social, legal state is impossible without the establishment of human rights and freedoms. The existence of human rights and freedoms and their guarantee are a kind of external method of limiting power, which always seeks to self-expand and strengthen its presence in all spheres of human life.

Under the normal interaction of power and law, which is quite natural in a democratic society and state system, there is their mutual enrichment. It is then that the provisions and formulas on the «rule of law», «rule of law», «rule of law» acquire real significance.

A political regime will be democratic only if it represents the interests of the general population. The political elite must rule in the interests of the majority of society, not for the benefit of the privileged minority. Democracy is based on the value of every human being, so it strives to create civilized living conditions for all citizens.

In conclusion, the thesis is emphasized that human rights are a universal category that originates from the very nature of man and his ability to enjoy the basic, most important benefits and conditions of safe, free existence of the individual in society.

Keywords: power, democracy, democratic values, law, rule of law, human rights and freedoms.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-45